

Плевенски исторически четения

Pleven Historical Readings

Регионален исторически музей – Плевен
Regional Historical Museum – Pleven

Издание Publication	Съединение и разединение Unification and disunity
Том / година Volume / year	V / 2026
Издател / държава Publisher / country	Регионален исторически музей – Плевен, България Regional Historical Museum – Pleven, Bulgaria
Автор(и) Author(s)	Величка Тодорова Velichka Todorova
Институция Affiliation	Исторически музей „Искра“ - Казанлък Historical Museum „Iskra“ - Kazanlak
Заглавие Title	ТРЕТИ МАРТ: ВМЕСТО ОБЕДИНЕНИ - РАЗЕДИНЕНИ MARCH THIRD INSTEAD OF UNITED DISUNITED
Страници Pages	576–583
Постоянен адрес Permanent URL	https://plevenhistoricalreadings.eu/articles/phr-5-576/

ТРЕТИ МАРТ: ВМЕСТО ОБЕДИНЕНИ - РАЗЕДИНЕНИ

Величка Тодорова

Исторически музей „Искра“ - Казанлък

Резюме: Датата 3 март предполага да бъде най висш израз на националното съгласие, ден на колективна памет, в който над различията надделява принадлежността към едно и също историческо минало и към една и съща бъдеща съдба. Пародоксално звучи, но именно на тази дата назряват най дълбоките и разделителни линии в съвременното ни общество. Вместо да обединява около трайна национална идея, да бъде споделен символ, който вдъхновява поколение след поколение да гради, да помни и да се обединява, то 3 март се превърна в поле на сблъсък, в което се подменя дълбокият смисъл на историческата памет с дневна политическа употреба. Трети март като част от тази памет може да бъде основа за национално единение, само ако престане да бъде инструмент за разделение. Истинско единение може да има, ако се освободим от отричането и признаем сложността на миналото, без да се боим от него и като приемем онова, което ни свързва, въпреки различията.

Ключови думи: 3 март; символ; обединение; историческа памет; разединение.

На 3 март всяка година България се покланя пред подвига на загиналите в Руско-турската освободителна война, поднася венци пред паметници, развява трибагреници, издига слова за свободата, за жертвата и за възстановената държавност. Това е денят, в който цялата нация би трябвало да преживява общата си историческа участ с чувство на признателност, национално достойнство и гражданска солидарност. Денят, с който се отбелязва възстановяването на българската държавност след петвековно османско владичество, носи в себе си заряда на възкресението – историче-

ски, културен и морален. По самата си природа той предполага да бъде най-висш израз на националното съгласие, ден на колективна памет, в който над различията надделява принадлежността към едно и също историческо минало и към една и съща бъдеща съдба. И все пак – парадоксално и тревожно – тъкмо около тази дата, която трябва да въплъщава най-висшето обединение на българския дух, се оголват най-дълбоките и болезнени разделителни линии в съвременното българско общество. Вместо единомислие наблюдаваме остри, често непримирими спорове, които разкъсват историческата нишка и я разтеглят между противоположни тълкувания, обвинения и политически внушения. Политизирането на миналото се проявява с пълна сила – историята се използва като оръжие в съвременни идеологически битки, а паметта за Освобождението се пречупва през лупата на геополитическите зависимости, съвременните конфликти и културните войни. Обществото се разслоява на лагери – „Русофили срещу русофоби“¹, „патриоти“² срещу глобалисти“³ и така Трети март от национален символ се превръща в поле на сблъсък, в което се подменя дълбокият смисъл на историческата памет с дневна политическа употреба. Тържественото чувство за принадлежност към един народ и една историческа мисия е изместено от едностранчив, често краен прочит на миналото, който не обединява, а разделя, не възвисява, а противопоставя.

Дали датата е символ или е инструмент? Дали отбелязваме Трети март като почит към историческата истина и народната жертвеност, или го използваме като инструмент за формиране на удобни обществени нагласи и политически лоялности? Този въпрос стои в сърцевината на съвременния български дебат относно значението на Освобождението. Защото ако в годините непосредствено след възстановяването на Трети март като нацио-

¹ Празнуваме 3 март, разделени на русофили и русофоби и някога обединени като българи. <https://infomreja.bg/praznuvame-3-mart-razdeleni-na-rusofili-i-rusofobi-i-nqkoga-obedineni-kato-byulgari-108259.html>.

² Обикновено като такива се определят партии и движения, които подчертават национален суверенитет, национални ценности, национална идентичност и са скептични към ЕС и НАТО. И в тази категория се поставят партии като Възраждане, ВМРО, Атака и др. Тези партии са част от защитниците за запазване на 3 март за национален празник. **Маркарян, А.** Не пипайте Трети март! Историята не е бюджет, че да я нагласяте: националният празник разбуни духовете в НС. <https://offnews.bg/politika/ne-pipajte-treti-mart-istoriata-ne-e-biudzhet-che-da-ia-naglasiate-805595.html>.

³ Това са партии, подкрепящи по-силна интеграция в ЕС, международно сътрудничество, либерална икономика и ценности. Като такива се определят Продължаваме промяната и Демократична България.; Демократична партия и ПП предложиха да бъде сменен националният празник 3 март с 24 май. ;Ще бъде ли заменен 3 март с 24 май като национален празник на България? <https://btvnovinite.bg/bulgaria/shte-bade-li-zamenen-3-mart-s-24-maj-kato-nacionalen-praznik-na-balgarija-obzor.html>

нален празник⁴ той бе възприеман с почти безусловен възторг – като ден на избавление, възкресение и историческа справедливост – днес, в условията на насложени противоречия, културна поляризация и разколебано национално самосъзнание тази дата все по-често поражда не обединение, а разединение⁵. През последните години Трети март се превърна в арена на сблъсък между конкуриращи се исторически наративи, понякога с откровено антагонистичен и дори агресивен характер. За част от българите това е денят на Освобождението на България от османско владичество и връщането на страната ни на картата на света като държава – празник, който се е наложил като символ на собствената ни държавност⁶. За други това е ден на прекършената независимост, когато българската съдба се оказва заложенник на великодържавните интереси на Петербург, Виена и Берлин. В Санстефанския мирен договор⁷ мнозина разпознават въплъщение на националния идеал – мечтата за обединение и възстановяване на историческата справедливост. Според по-трезвата историческа оценка обаче реалната геополитическа рамка е наложена от Берлинския договор, който превръща тези надежди в разочарование. Така Трети март остава сложен исторически знак – за едни той е раждането на съвременната българска държава, а за други – началото на нова външна зависимост, при която едно владичество е заменено с друго.

Тази поляризация неминуемо се пренася и в спора за легитимността на самата дата като официален национален празник. Значима част от българското общество и интелигенция поддържа тезата, че съвременна, обединена и независима България по-точно би трябвало да бъде символично представена не от ден, свързан с чужда армия и чужд договор, а от дати като 6

⁴ Трети март е обявен за национален празник на България с Указ 236 на Държавния съвет от 27 февруари 1990 г. и с Решение на Деветото Народното събрание от 5 март 1990 г., прието единодушно от народните представители. **Сегова, Д.** Как 3 март е обявен за национален празник. <https://offnews.bg/istoria/kak-3-mart-e-obiaven-za-nacionalen-praznik-819045.html>

⁵ **Кьосев, А.** Наивни и ненаивни русофили: Как трети март разделя българите. <https://www.dw.com/bg/naivni-i-nenaivni-rusofili-v-blgaria-kak-treti-mart-razdela-naciata/a-63530485>; **Павлов, П.** Трети март разделя, а не обединява българите. <https://old-news.bnr.bg/horizont/post/101609653/prof-plamen-pavlov>.

⁶ **Карагеоргиев, А.** Трети март - националният празник, който ни събира и който ни дели. <https://webcafe.bg/cafeine/treti-mart-natsionalniyat-praznik-koyto-ni-sabira-i-koyto-ni-deli.html>

⁷ На 3 март 1878 г. в Сан Стефано е сложен край на Руско-турската война от 1877-1878 г., влязла в историята ни като Освободителна – Българската държава е възстановена в етническите си граници по силата на предварителния мирен договор. Въпреки че трае кратко, той бива възприет от българите като идеал за национално единство. Към този идеал страната ни се стреми десетки години след 1878 г. Този идеал води до обявяване на Съединението между Княжество България и Източна Румелия, води до непобедимия устрем на Българската армия пред стените на Одрин, води и до две национални катастрофи. Идеалът от Сан Стефано. <https://news.bg/world/idealat-ot-san-stefano.html>

септември⁸ – Съединението, 22 септември⁹ – обявяване на независимостта, 16 април¹⁰ – приемането на Търновската конституция или 24 май¹¹ – Деня на българската духовност и писменост, които съдържат универсалност, автономност и цивилизационна идентичност. Това противопоставяне не е просто календарно – то изразява сблъсък между визии за България, между историческа признателност и стремеж към самостоятелност, между паметта за страданието и волята за съзидание.

Вместо това да бъде споделен символ, който вдъхновява поколение след поколение да гради, да помни и да се обединява, Трети март постепенно се превръща в индикатор за политическа принадлежност, културен светоглед и външнополитическа ориентация. Така се подменя същността му и той губи универсалната си стойност на национален ориентир. Истински национален празник може да бъде само онзи, който не се нуждае от идеологически защиты, който не разделя на „наши“ и „чужди“, а приобщава – чрез памет, уважение и споделен смисъл.

В основата на това разминаване стои неспособността на обществото ни да формира консенсусна историческа памет. Липсата на национално съгласие по базисни въпроси като „Кои сме ние?“ и „Каква свобода честваме?“ е симптом не само на историческа неувереност, но и на политическо разпадане на идентичността. Затова е нужно да черпим сила от историята, а не да се препъваме в нейното тълкуване, превръщайки героите в повод за обвинения и миналото в оръжие срещу съвремието.

Трети март е денят, в който би трябвало да си припомним не само фактологията около подписването на Санстефанския договор, но и цената на държавността – онази висока, често невидима цена, платена не само на бойното поле, но и в културното съхранение, в духовната устойчивост и в жертвоготовността на поколения българи, които са носили идеята за свобода, въпреки робството. Това е ден, в който се почита не само един политически акт, а процес на национално възкресяване, резултат от усилията на Възраждането, от будителството, от борбите за цър-

⁸ Гочев, Я. Трети март не е достоен за национален празник – използва се за чужда пропаганда. <https://debati.bg/treti-mart-ne-e-dostoen-za-natsionalen-praznik-izpolzva-se-za-chuzhda-propaganda/>.

⁹ Лазарова, Цв. Истинският ни национален празник е Денят на независимостта. Той ни прави европейци. <https://debati.bg/istinskiyat-ni-nacionalen-praznik-e-denyat-na-nezavisimostta-toj-ni-pravi-evropejci/>

¹⁰ Дичев, И. Защо 3 март, а не 16 април. <https://www.dw.com/bg/защо-3-март-а-не-16-април/a-18289197>

¹¹ Маслянкова, З. Историци предлагат 24 май да стане национален празник на България. <https://e-79.com/?p=22367>; Филева, М. 24 май национален празник? Депутатите са раздвоени. <https://img.bnr.bg/horizont/post/101652958/24-mai-nacionalen-praznik-deputatite-sa-razdvoeni>

ковна независимост, от Паисий до Левски. Ден, в който следва да осъзнаем, че суверенитетът не е даденост, а историческа отговорност, която се изгражда ежедневно – чрез образование, самоуважение, политическа зрялост и обща визия за бъдещето. България не е възстановена единствено с военна сила или външна намеса – тя е възстановена, защото е имала вътрешна потребност да съществува, защото е носела у себе си съзнанието за историческа непрекъснатост и културна уникалност. Без това единение – между българина и отечеството, между народа и мисията му – нито един договор, нито една армия, нито една велика сила не би могла да възроди държавността.

И ако паметта за това минало бъде подменена с повърхностни тълкувания, идеологическа агресия или краткотрайни политически ползи, ако датата бъде използвана не за възпоменание, а за разделение, ако годишнините се превърнат в трибуна за партийна реторика, а не в пространство за национално смирение, културна памет и осъзнат диалог, тогава рискуваме не само да обезсислим празника, но и да обезличим самата идея за свобода. Защото истинската свобода е тиха, дълбока и съзидателна – тя не вика лозунги, не марширува под флагове на омраза и не воюва със сенките на миналото. Истинската свобода ни задължава да бъдем достойни за нея – с разум, памет и почтеност.

А когато тези измерения липсват, когато символите се използват за изграждане на стените между „ние“ и „те“, когато историята служи не за обединение, а за реванш, тогава не честваме свободата, а карикатурата ѝ – изкривена, излъгана. Тогава националният празник престава да бъде жив ритуал на народна памет и се превръща в празна форма, в която отекват само ехото на пропуснатите възможности и недовършената национална общност. И именно затова е нужно да си върнем Трети март – не като дата на един исторически договор, а като живо пространство на съгласие, съпричастност и зрелост. Особено тревожно е, че все по-често Трети март се използва като тест за лоялност и маркер за „истински“ българи, чрез който хората се делят на „правилни“ и „предатели“. Така една сакрална за националната памет дата се обезценява и се превръща в идеологически инструмент за насаждане на вражда и подкопаване на гражданското доверие. Националната идентичност не се доказва с декларации, нито чрез принудително патриотарство – тя се живее чрез поведение, култура и отговорност към бъдещето.

Историята не е притежание на партии, идеологии или фракции. Тя е общо наследство – противоречиво, сложно, трагично и величаво. Да бъде сведена до лозунги означава насилствено оп-

ростяване на идентичността, което не консолидира обществото, а го разпокъсва. Само когато излезем от логиката на исторически-те конфликти и приемем миналото като пространство за диалог, можем да превърнем паметта в градивна енергия. Това означава не да се отказваме от трудните въпроси, а да ги разглеждаме със зрялост, с разбиране на контекста и с воля за съвместно търкуване.

Трети март може да бъде основа за национално единение, само ако престане да бъде инструмент за разделение. Само ако го възприемем не като изпит по патриотизъм, а като покана за размисъл и съпричастие. И тогава когато спрем да чертаем барикади между „свои“ и „чужди, ще можем да тръгнем напред – не един срещу друг, а един до друг.

Дали Трети март ще остане символ на националното единение или ще бъде окончателно подменен от нови, по-удобни за съвременната политика дати, зависи не от парламентарни решения и шумни кампании, а от зрелостта на обществената ни култура. Истинското единение не означава еднаквост на мненията, а способност да говорим за символите си честно, спокойно и с уважение към различията. Почитта към символите не е автоматична вяроност, а съзнателна принадлежност. Да съхраним смисъла на тази дата означава да я отвоюваме от политическата употреба и историческата едностранчивост. Това може да се случи, само ако като общество осъзнаем, че паметта не бива да бъде монопол, нито средство за морална легитимация, а място на среща – между поколения, между идеи.

Обединението не е в това всички да се прекланяме пред едни и същи символи, а в способността да говорим за тях – честно, спокойно, без омраза, без демагогия, с отговорност към смисъла, който оставяме на тези, които идват след нас. Националното съгласие не се постига с натрапена памет, а с памет, която е избрана, осмислена и споделена. Само тогава Трети март няма да бъде просто дата от миналото, а жив ориентир за бъдещето – символ не само на свободата, която сме получили, но и на общността, която сами сме призвани да съградим.

А засега тази дата поражда разделение, а не обединение. Не защото нямаме споделена история, а защото не сме се научили да я споделяме като общо наследство, с уважение към нейните различни пластове и интерпретации. Нека не я превръщаме в инструмент за взаимни обвинения, за исторически реванш и за изграждане на морално превъзходство над другия, а да се обърнем към нея с почит и национално израстване.

Проблемът не е в самите разнопосочни възприятия – те са естествени, дори необходими за едно демократично и зряло общество. Истинският проблем е в отсъствието на култура на съвместно помнене – онази култура, която допуска множественост на гласове, без да я възприема като заплаха, и която не настоява за единомислие, а за уважително съвместно мислене. В такава култура не е нужно всички да възприемаме историята по една и съща линия, нито да се съгласяваме върху всяка интерпретация, но сме длъжни да се научим да слушаме другия без подозрение, да признаем правото му на различна перспектива, без да го осъждаме. Когато липсва тази основа на съвместно помнене, ние неизбежно се оказваме заложенници на миналото, а не негови продължители. И така се отдалечаваме не само от миналото, но и един от друг. Историята престава да бъде общ национален разказ и се превръща в съвкупност от конкуриращи се митологии, всяка от които претендира за автентичност, а всъщност често е резултат от конюнктурна употреба.

Докато не развием уменията да говорим за историята си като нейни отговорни наследници, които я пазят с почтеност и уважение към нейното многообразие, ще продължаваме да стоим от различни страни на барикадата – дори и в дните, които би трябвало да ни събират. Ще превръщаме празниците в поводи за спор, паметта – в оръжие, а миналото – в оправдание за настоящи разделения. И така ще губим не просто историческата истина, а възможността да изградим съвместно бъдеще, което започва от взаимното и признатото ни минало.

Трети март ще бъде ден на истинско единение едва когато го освободим от нуждата да бъде доказателство и го приемем като покана за размисъл, за съпричастие и за осъзнаване на това, което ни свързва, въпреки различията. Дотогава – ще продължаваме да го преживяваме повече като ден на разделение, отколкото на събиране. Не защото нямаме общо минало, а защото все още не сме дорасли до него като общо настояще.

MARCH THIRD INSTEAD OF UNITED DISUNITED

Velichka Todorova

Historical Museum „Iskra“ - Kazanlak

Abstract: The date of March 3 is meant to be the highest expression of national consensus—a day of collective memory in which, above all differences, belonging to the same historical past and to the same future destiny prevails. Paradoxical as it may sound, it is precisely on this date that the deepest and most divisive fault lines in our contemporary society come to the surface. Instead of uniting around a lasting national idea, of being a shared symbol that inspires generation after generation to build, to remember, and to come together, March 3 has turned into a field of confrontation, where the profound meaning of historical memory is replaced by its day-to-day political use.

March 3, as part of this memory, can serve as a foundation for national unity only if it ceases to be an instrument of division. True unity can exist if we free ourselves from denial and acknowledge the complexity of the past without fearing it, and if we accept what connects us despite our differences.

Keywords: March third; symbol; unification; historical memory; disunity.

Величка Тодорова

Уредник

Отдел „Нова и най-нова история“

Исторически музей „Искра“ – Казанлък

гр. Казанлък, ул. „П. Р. Славейков“ 8

E-mail: vktod73@abv.bg